

Jorgosz közlegény
jelentései a
38. kilométerről.
Tanulmánygyűjtemény.
Összeállította:
Trencsényi László

Új Helikon Bt., 2008

Ketten egy könyvről

Jorgosz közlegény jelentései a 38. kilométerről

Ez a tizennégy szerzős tanulmánygyűjtemény – mialatt a rendszerváltás előtti és utáni év/tized/ek rendkívül színes és változó pedagógiai világával ismerteti meg az olvasóit – feltárja a mű szerkesztőjének, a taglalt évek egyik legismertebb résztvevőjének: Trencsényi Lászlónak a sokoldalúságát, a pedagógiába vetett töretlen hitét és alkotni kívánó vagy mások alkotását támogató személységét.

Számomra, aki akkor egyetemistaként hasonló tűzzel, lelkesedéssel szemléltem a világ változásait, mozgását, ma már mindez szomorú leltár is egyben. Mi mindent veszítettünk el akkortájt, mennyi idő lesz – ha vissza lehet egyáltalán hozni – egy ilyen, gyermekeket, ifjakat mindenütt elérő, velük törődő közhangulatot teremteni újra? Számos, a tanulmányokban leírt kezdeményezés nem maradt fenn, a mai helyzetet ismerve csak tűnődhetünk, hogy mi minden kezdődött és tűnt el akkor, mi minden lehetett volna, és mégsem lett! Ki tudja, vajon nem ez ösztökélte a szerkesztőt is arra, hogy összevesse az ezredfordulón túl, mit hagytunk el, ami érték volt, és képesek leszünk-e tanulni eddigi hibáinkból?

Több tanulmány a szervezeti formák szemszögéből vizsgálta az átalakulást. Evarics Regina: *A Virág-mozgalom*; Kissné Németh Éva: *A Szakmai Középiskolásokért Kulturális Egyesület (SZAKE) története és szerepe a tehetséggondozásban*; Muskovics Andrea: *Az úttörőmozgalom megítélése – egy esettanulmány*; Petrovszkiné Juhász Mária: *Úttörők – cserkészek – fiatal sasok?* Soóky Éva: *A Szlovákiai Magyar Pedagógus Szövetségnek javasolt működési alternatívák*; Takács Gábor: *A magyarországi gyerek- és ifjúsági kultúra intézménye: Káva Kulturális Műhely*; Trencsényi László: *Interjú a miskolci Karrina Szakiskola vezetőivel és uó: Úttörőközösségek a kilencvenes években – egy kérdőíves felmérés tapasztalataiból* című publikációk a hirtelen

régivé, elavulttá váló úttörőmozgalom útkeresése mellett az új, civil alapokon szerveződő gyermekszervezetek működési formáinak indulását (jobb esetben napjainkban is tartó) ismertetik.

A tanulmányok jelentős része vizsgálja a kialakult társadalmi környezet hatását a még meglévő és a most kialakuló gyermek-ifjúsági szervezetek tevékenységére. A jelen megértéséhez hozzátartozik, hogy a múlt folyamataira – sikereseket és kevésbé sikereseket egyaránt – emlékezzünk, és keressük azokat az értékeket, amelyek a mai napig vállalhatók vagy továbbvihetők. A visszatekintés olykor két évtizednél is messzebb nyúlik (Trencsényi László: *Töprengések a munkaiskoláról*, úő: *Útkeresés és tapasztalatcsere – Reformok ingájában*), vagy akár évtizedeken át tartó folyamatokat vázolhat fel (Derzsi Ottó: *Vándorolni jó*; Papp Ágnes: *Adalékok a Janikovszky-jelenséghez*; Trencsényi László: *A már nem és a még nem között – a gyermekekhez forduló költészet felvirágzása a késői Kádár-korban*, úő: *A gyermekkultúra is közügy – adalékok a gyerekek kulturális környezetéről induló vitához*). Idősebb (felsőoktatási) korosztályt érint Trencsényi László *Egy mozgalom alkonya?* című munkája, ahol a szerző azokat az ambíciókat keresi, amelyek nem iskolához, hanem személyes (önszerveződő) igényekhez köthetők, és akár a későbbiekben a „mozgalmár”, korszerűbb nevén a „civil” lét csíráját képesek mutatni.

Mindezek mellett a kötet nem marad adós a jelen problémáinak kérdésével sem. Makai Éva: *Az iskola gyermekvédelmi környezetének átalakulása*; Új-Tózsza Zsófia: *Szegregáció és integráció – hátrányos helyzetű roma gyerekek oktatása a körzeti iskolákban*; Trencsényi László: *Adalékok az „iskolai agresszióról” zajló vitához – különös tekintettel a család és iskola kapcsolatára* írások már a címükben hordozzák azokat a konfliktusokat, amelyekkel naponta szembesülünk akár pedagógusként, akár szülőként vagy akár gyerekként is.

Az átalakulás összegzéseként olvasható két tanulmány – Papp György–Trencsényi Imre: *Tejfoggal kőbe...* és Trencsényi László: *Az iskola/a gyerekvilág civil környezete – átfogó, áttekintő képet nyújt az 1990-es évek elejének országos pedagógiai folyamatairól, egy-egy országos szervezet szemszögéből vizsgálva a kialakult helyzetet.*

A kötet Sikó Dóra *Felvételi vizsga* című munkájával zárul jelképesen és tematikusan is. A 2008-ban szerzett tapasztalatok, az ifjú pedagógus szembesülése a napjainkra kialakult helyzettel (egy felvételi eljárás pedagógiai kérdőjelei a gyermek és a tanár szemszögéből) csak elmélyítik azt a kérdést, amelyet a többi tanulmány a rendszerváltozás, a társadalom átalakulása során megváltozott, eltűnt értékek keresésével taglalt: mi a pedagógia feladata ma? Mi működik és mi nem a gyermekszervezetek körül?

Végezetül kinek javasolható ez a könyv? Mindazoknak, akik életkorukból kifolyólag nem ismerik aprólékosan a szocializmus évtizedei alatt működő ifjúsági környezetet (szervezetek, médiák, tudományos viták stb.), és kíváncsiak arra, hogy mindez hova tűnt napjainkra. Továbbá hasznos lehet olyan közösségi emlékek felelevenítésére, amelyeket szeretnénk saját gyermekeinknek is nyújtani. Érdemes forgatni azért is, hogy új ötleteket adjon, vagy továbbgondolásra ösztönözzön mindenkit a modern társadalom eszközeit szélesebb mértékben alkalmazó gyermek- és ifjúsáspolitikai kialakítására.

Mindebből kitűnik, hogy ez a válogatás nem csupán a szakmának szól, olvasójaként megszólítja a pedagógia minden érintett szereplőjét (gyermeket, szülőt, pedagógust, oktatáspolitikust), hiszen ennek a kötetnek a célja nem lehet más, mint hogy hajdan volt értékeink átvételével ösztönözze a jelen és a jövő embereit – hogy kellően aktuálisak legyenek „jó tapasztalatok” átvételével – egy teljesebb, gyermekközpontúbb világ kialakítására.

Vedovatti Anildo

„Csak az a szép zöld gyep, az fog hiányozni...”

Poldi bácsi sóhajába máig beleremeg az ember.

Jóllehet nyugdíjas parkőrünk életét nem jegyzi a Sors Könyve, s a füvekért és virágokért vívott heroikus küzdelmét egyetlen annales sem hagyja az utókorra, de a sóhaja – „Csak az a szép zöld gyep...” –, na az köveket mozgatott meg. És kukásokat, szomszédokat, orvost, rendőrt, boldog-boldogtalant, akiket egy szent cél forrasztott össze: gyeptéglák selymes fűvel orvosolni a mi Poldink szívét facsaró fájdalmat. S a tanulság? Éppenséggel akadna az is, mondjuk, hogy van sóhaj, s van fű, amely az égig is elér.¹

1979 Magyarországra Poldi bácsival is emlékezhetünk. Ahogy az akkori iskolán inneni és iskolán túli életünkre is sokféle emlék telepedik rá. Táborok és versenyek; vasgyűjtés és ki tud többet... Kincskereső és Cimborá.

Az emlékezet lehet történelmi, de az emlékeink menthetetlenül személyesek. Meglehet, így van ez jól, mert ezáltal kerül egyensúlyba a múlt történelmi és történeti értéke. A múltfeltárás persze sosem lehet objektív, nem teremnek szenttelen történészek, mint ahogy nincsenek élménytelen elbeszélők sem. Az igazi kérdés az – legalábbis a mindenkori utókor ebben bízhat –, hogy a jelenségek, események mögötti láthatatlan múltról is lehull-e a lepel. Az igazi kérdés az, hogy sikerül-e megérteni az akkori mérteket, a rejtjeles üzeneteket, amelyeket az aktuális kor jelenség- és eseményvilágának sorai között is fellelhetünk.

Ha valahol, akkor a rejtjelezés tudományát az iskolában aztán jól megtanuljuk. Nehéz dió mindig megfelelni a „társadalmi elvárásoknak” s az éppen uralkodó rezsim szájíze szerint viselkedni, tanítani, tanulni. Nemesyszer Odüsszeuszhoz méltó leleményességre is szert kell tennünk ahhoz, hogy kikerüljük a hiteinket, meggyőződéseinket, világról-emberről alkotott képünket megkérdőjelező erőket. De ha a véletlen (vagy a politika játéka) úgy hozza, hogy épp nekünk áll a zászló, akkor sem könnyű kigyomlálni a „mi csapatunkból” a számító potyautasokat vagy a lángelkű jakobinusokat. S ha az idő és a tapasztalat (ehhez is kell szerencse) némi bölcsességet is csepegtet belénk, akkor már az is nagy tettnek tűnik fel a szemünkben, ha sikerül valamit túlélni, sikerül valamibe újra beilleszkedni. S ebbéli igyekezetünkben talán még valami fontosat, személyeset is át tudunk menteni az új korszakokba.

1 Égigérő fű (1979). Rendező: Palásthy György. Író: Janikovszky Éva. Zeneszerző: Presser Gábor. Poldi bácsi szerepében: Rajz János.

De ideje lesz lassan a tárgyra térnem. Mert volna ugye nekünk egy magát „pedagógiai vándorköszörűs” néven is illető Trencsényi Lászlónk. Igazi mozgalmár, abból a ritka fajtából, aki a kis és a nagy ügyekben is az Embert (a gyereket) kereste – mit kereste, meg is találta, s ha már megtalálta, védte, segítette, támogatta. Nincs is tanárember ebben az országban, aki nem ismerné, nevét legendák övezik a tudományban, szakmapolitikában is. No nem azért, mert nagymintás reprezentatív mérésekben deresedett volna meg a halántéka. Őt az élet inkább a harcmezőkre teremtette, az Élet mindennapi csatatereire, ahol győzni vagy veszíteni kell, ahol a szignifikanciát olykor méretes pofonokban mérik, s ezt nemcsak adni, de állni is kell. Tőle azt lehet megtanulni, hogy küzdeni sosem késő, mert mindig akad igaz ügy, igaz ember, amiért és akiért érdemes vállalni a kockázatot. Ebben nem ismer tréfát, s ez teszi őt legendás alakká, a pedagógia hőisévé.

De még a hősök is megpihennek olykor a nagy felfordulásban. Képzelnék most magunkat e hősi pózba, ahogy nekitámaszkodunk a 38. kilométerkőhöz, s latolgatjuk a győzelem valódi esélyeit, melynek hírére kellene vinnünk az otthoniaknak. Meglehet ugyanis, hogy mire hazaérünk, oda a győzelem, a hadiszerecse elpártol, hiába futottunk az örömteli hírrel. Mit tegyünk hát e fölöttébb bizonytalan helyzetben? Jelentsük-e a valószínű diadalt, vagy inkább elégedjünk meg annyival, hogy a harcmezőn átélt eseményekről tudósítsunk a távoliaknak?

Jorgosz közlegény jelentései a 38. kilométerről – ahogy a cím is sugallja – nem éppen a végső csata mámorában íródtak. Sokkal inkább jellemző e beszámolókra a bizakodás, hogy nem volt reménytelen minden, ami megtörtént, s az áldozat (mert abból aztán kijutott az utolsó időkből) mégsem volt hiába, és sikerült átmenteni a lényegét az új világba. De mi volna ez a bizonyos lényeg? Mit is kell(ett volna) átmenteni a rendszerváltozás lelkes éveiben a jobb iskolában, a segítőbb pedagógiában hívó szakmabelieknek? Ha a választ a Trencsényi László által szerkesztett/írt tanulmánygyűjteményből próbáljuk kiolvasni, tanácsos előbb a könyv keletkezéstörténetét tisztázni.

A szerkesztő a kötet cím és a stílus keretjátékát Báthory Zoltán *Maratoni reform* című monográfiájával köti össze, így a címbéli utalások már sejtetni engedik, hogy az 1972-től induló oktatási reform stratégiai elemzése helyett ezúttal az érem másik oldalát vehetjük szemügyre: Jorgosz közlegény nem hadvezéri lovon ülve tekint végig a csatamezőn, hanem a történések sűrűjéből érkező azokról az eseményekről számol be, ahol maga is jelen volt.

Jorgosz szerepe végső soron mindenkire ráillik, aki a rendszerváltozás idején aktív szereplője volt az iskolának, az ifjúsági mozgalmi, kulturális életnek. Itt mindenkinek megvan a maga története, éles ecsetvonásokkal megfesthető saját csatajelenete. Ha tudni akarunk valamit az akkori euforikus harci szellemről, a reformhangulatról, a karnyújtásnyi közelségbe kerülő álmokról, akkor elég csak felütni ezt a könyvet, és belepillantani a történetekből összeálló kaleidoszkópba.

Hogy e történetekből mit látunk viszont? Ebben a válogatásban bizony az életünket. Nem statisztikai oszlopokba vésve, nem mélyelemzésekbe fojtva, még csak nem is valami-féle láthatatlan Ariadné fonálra felfűzve, nehogy eltévedjünk e kalandban. Nem. Ezúttal az életünket látjuk viszont, azt a bizonyos mindennapit, melynek óráiban, perceiben csak

próbáljuk mímelni a rendet, a szisztematikus és tévedhetetlen előrelátót. Csak miközben iskolát és gyerekeket terelgetünk, szakmát szolgálunk, szól a telefon, felnőtt a gyerek, eljutunk a piramisokhoz, de a könyvelőre már sosem jut időnk.

Ezt a könyvet ezzel a szelíd beismeréssel kell olvasgatnunk. Felüthetjük bárhol, nem tévedünk el, mert a szövegek gondolati szálai valójában bennünk, reflektív olvasókban fonódnak össze, a mi személyes emlékeinket ébresztik fel, s onnantól már velünk együtt pereg a rólunk is szóló film aktuális epizódja tovább. Lássuk, milyen epizódokat is láthatunk! *Töprengések a munkaiskoláról. A Szakmai Középiskolásokért Kulturális Egyesület története és szerepe a tehetséggondozásban. A Szlovákiai Magyar Pedagógus Szövetségnek javasolt működési alternatívák. Egy mozgalom alkonya? Az iskola gyermekvédelmi környezetének átalakulása. Interjú a miskolci Karrina Szakiskola vezetőivel. Tejfoggal kőbe... Vándorolni jó. Úttörőközösségek a kilencvenes években. Az úttörőmozgalom megítélése – Esettanulmány. Úttörők – cserkészek – fiatal sasok? Az iskola/a gyerekvilág civil környezete. Útkeresés és tapasztalatcsere – Reformok ingájában. A már nem és a még nem között – A gyermekekhez forduló költészet felvirágzása a késői Kádár-korban. Adalékok a Janikovszky-jelenséghez. A gyermekkultúra is közügy – Adalékok a gyerekek kulturális környezetéről induló vitához. A magyarországi gyerek- és ifjúsági kultúra intézménye: Káva Kulturális Műhely. A Virág-mozgalom. Szegregáció és integráció – hátrányos helyzetű roma gyerekek oktatása a körzeti iskolákban. Adalékok az „iskolai agresszióról” zajló vitához. Felvételi vizsga.*

21 történet, 14 szerző, számlálhatatlan ismeretlen katona – ennyi a számszaki mérleg. De mit kezdünk akkor ezzel a jorgoszi jelentéssel? A szerkesztő ránk bízta a döntést: „Veszteséglista? Nyereséglista? Kárjelentés? Diadal? 1989/90 tengelyében mindenről szó eshet. Folytonosságok és folyamatosságok felmutatása? Megszakadt kontinuitásoké? Állandóságoké, melyet csak a politikai ideológia felszíne alatt mutat másnak és másnak? A rendszerváltás utáni második évtizedbe szaladó magyar társadalom és intézményrendszer igényli a hiteles mérlegkészítést.”²

Jóllehet az utolsó mondat azt sugallja, hogy e kötet a hiteles mérlegkészítés igényéhez is hozzájárul, tartok tőle, hogy ezek a számvetéses idők még messze járnak. Bonyolult vállalkozás volna az elmúlt rezsimhez tartozó paradoxonok velejébe éles tekintettel pillantani, miközben ebben az újféle világban is csak botladozunk a magunk keltette zűrzavarban. Hadd érzékeltessem két példán e furcsa helyzetet. A kötet első tanulmánya eltöprengve a hajdani élő legenda, a szentlőrinci iskolakísérlés sorsa fölött, arra is rámutat, hogy még egy szocialista munkaiskolát jobbító szándék is balul sülni el: „Szentlőrinc paradoxona éppen az, hogy miközben megalkotója egyre közelebbnek érezte művét az autentikus marxizmusnak tulajdonított szocializmusképhez, tulajdonképpen lépésről lépésre haladt a ’létező szocializmus’ lebontásának fő irányzataival egy tempóban.”³ A bontás – valamennyiünk szerencséjére – jól sikerült, de az építkezésbe azért csúsztak be hibák: „1991-ben már iskolai

2 A szerkesztő előszava (9. oldal).

3 TRENCSENYI LÁSZLÓ: *Töprengések a munkaiskoláról*. (11.)

Farsangot sem sikerült rendezni, ezért a plébános úr szervezésében és a szülők nagyfokú támogatásával került megrendezésre a 'Katolikus farsang', melyet a tantestület is álarcban látogatott. Jól sikerült az álcázás, és elnyertük a fődíjat.”⁴

Nem, a számvetés ideje még nem érkezett el. Érnie és csillapodnia kell még az emlékeinknek, sokféle lelki- és önismereti szűrőn kell még áteresztenünk eseménytörténeteinket, amíg az efféle kaleidoszkópokba pillantva tisztán és fényesen látjuk viszont bennük a közössé tett sors történetünket.

Ma még a farsangok korát éljük, színes és vad álarcokat öltünk, hogy elijesszük a telet. Remélem, most is időben játszunk el e rítust, és az elűzött télutón kizöldül végre a fű.

Poldi bácsi, hallod?

Perjés István

4 PETROVSZKINÉ JUHÁSZ MÁRIA: *Úttörők – cserkészek – fiatal sasok?* (90.)